

אורח חיים

הלכות שבת שיעור ראשון

© פרחי שושנים

אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה ללא רשות מפורשת מהמו"ל
- פרחי שושנים תוכנית הסמיכה -
והוא בגזל ממש וח"ו לתלמידי חכמים לעשותו.
רשות השימוש הוא אישי בלבד ולצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון
וכל שימוש אחר טעון בקשת רשות!

שעור 1

שהיה – קדרות על האש

חלק א'

סימן רנג: דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בע"ש
סעיף א

כירה שהיא עשויה כקדירה (א) ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, (ב) אם הוסקה בגפת (ג) שהוא פסולת של זיתים (ד) או בעצים, אסור (ה) ליתן עליה תבשיל (ו) מבעוד יום להשהותו עליה, (ז) אא"כ נתבשל כל צרכו והוא (ח) מצטמק (פי' הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, (ט) או שהיה חי (י) שלא נתבשל (יא) כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי, אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן (יב) שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אא"כ גרף דהיינו (יג) שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם דהיינו (יד) שכסה הגחלים באפר למעט חומם; ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו היתה כולה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה. ואפילו אינה גרופה (פי' שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פי' שכסה הגחלים באפר), (טו) מותר לסמוך לה (טז) קדירה (יז) בסמוך חוצה לה; ואם הוסקה בקש או בגבבא, (יח) מותר לשהות עליה (יט) אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה. הגה: שתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה (כ) אע"פ שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה (גמ' פרק כירה). (כא) ותנור, אפילו אם

הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו לסמוך לו, (כב) אפי' אם הוא גרוף וקטום. הגה: כ"ז (כג) שהיד סולדת בו¹ (הגהות מרדכי). (כד) וכ"ש שאסור לשהות בתוכו או על גבו. וכופח, (כה) שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, אם הוסק בקש או גבבא (כו) דינו ככירה; בגפת או בעצים, (כז) דינו כתנור. (כח) (והתנורים שלנו דינם ככירה). (ר"ן ר"פ כירה וכל בו וכן משמע מפירש"י). (כט) ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו, מותר (ל) אפי' הוא מצטמק ויפה לו; ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, (לא) אסור (לב) עד מוצאי שבת; ואם עבר ושהה אסור בשניהם. הגה: עד בכדי שיעשו (הגה"א ורמב"ם). ואם החזירה (לג) א"י בשבת, (לד) דינו כשכח ושהה (הג"א); (לה) ואם החזירו ישראל, דינו כעבר ושהה (הגהות מרדכי), (לו) ואם מצטמק ורע לו, מותר שהרי לא נהנה מן האיסור² (ב"י וע"ל ריש סי' רנ"ז). (לז) וי"א שכל שנתבשל (לה) כמאכל בן דרוסאי (פי' שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה. הגה: (לט) או אפילו (מ) ע"ג תנור (המגיד פ"ג והגהות מרדכי ומיימוני פ"ג וריש פ' כירה וב"י), אפי' הוסק בגפת ועצים אפי' אינה גרופה וקטומה; ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל (מא) ולא הגיע למאכל בן דרוסאי; וכן לענין אם נטל הקדירה מעליה (מב) ובא להחזירה עליה בשבת; ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל (מג) ולא הגיע למאכל ב"ד, (מד) אסור. ואצ"ל אם עבר ושהה. הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה. וכל זה בענין שהה, שהקדירה יושבת (מה) על כסא של ברזל או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים; אבל (מו) הטמנה³ ע"ג גחלים, לד"ה אסור.

הגה: וי"א דאפי' אם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש, (מז) כל זמן (מח) שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, (מט) ושרי; וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם; ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת, (נ) יש להסירו משם ע"י א"י; ואם ליכא א"י, (נא) מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענען קצת, דבר שאין מתכוין הוא ושרי (מרדכי ר"פ כירה והגמ"י פ"ז).

¹ מידת חום שבו האוכל מתחיל להתבשל.

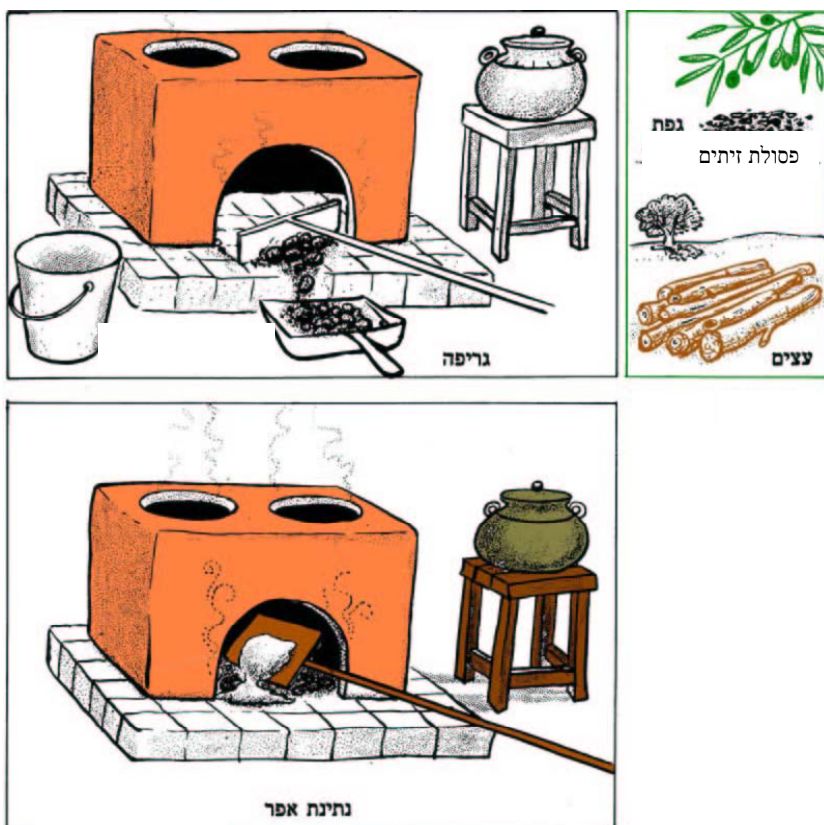
² ראה התחלת סימן רנ"ז.

³ מונח הלכתי שמתאר עטיפת קדירה על מנת לשמור את חומה.

נושאים שנדונו בסעיף זה

1. פירוש המלה "נותנים" במשנה.
2. "שהיה" – השארת קדירה על האש מלפני שבת.
3. "מצטמק ורע לו", "מצטמק ויפה לו"
4. "גרופה", "קטומה"
5. ההבדל בין תנור, כירה וכופח
6. סמיכה של קדירה קרוב לאש
7. אם שהיה נעשתה (באיסור) במזיד או בשוגג

מאחר והסעיף הינו ארוך, נדון בשלשת הנושאים הראשונים בשעור זה.

מקור ההלכה היא משנה בשבת דף ל"ו ע"ב, ומרבית הגמרא המבארת את המשנה עד דף ל"ח ע"א.

נעיין במשנה:

כירה שהסיקה בקש ובגבבא, נותנים
עליה תבשיל. בגפת ובעצים, לא יתן עד
שיגרוף או עד שיתן את האפר

מה פירוש המלה "נותנים" במשנה?

המשנה משתמשת במלה "נותנים" כאשר מבארת את דין הקדרות המונחות על הכירה.

מה פירוש המלה "נותנים"?

בגמרא שני פירושים:

(א) להחזיר לכירה – לפי שיטת חנניה.

(ב) שהיה, זאת אומרת להניח על הכירה – לפי שיטת חכמים.

מהי שהיה?

שהיה⁴ פירושה השארת קדרה של אוכל על האש מלפני תחלת השבת, כך שהקדירה נשארת שם גם אל תוך השבת.

⁴משורש שהה שמשמעותו השארה מתמשכת.

מה עלולה להיות הבעיה בשהיה?

רש"י⁵ מפרש שהשהיה עלולה להביא לידי חתיית הגחלים, שהוא איסור תורה.⁶

בתחלת המשנה, אנו לומדים שאם הכירה מוסקת בקש ובגבבא נותנים, שפירושו לשיטת חכמים משהים, תבשיל עליה בלי שיצטרך לגרוף את הגחלים או לקטום, זאת אומרת לפזר עליהם אפר. מאחר וקש וגבבא מתבערים במהירות, אין גחלים בכירה שעלול לחתות בהם כדי לשפר את איכות האש.

לעומת זאת, כשהכירה מוסקת בגפת (פסולת זיתים) או עצים, יש בעיה של חתיית הגחלים, מאחר וחומרים אלו הופכים לגחלים. בחומרים אלו חוששים החכמים לחתיית הגחלים, ולכן מפרשים שהמשנה אוסרת את נתינת התבשיל, שהיא לשיטתם שהיתה על הכירה.

לשיטת חנניה, שאינו חושש לשהיה אף בנסיבות אלו, מתפרשת המלה "נותנים" – מחזירים, ואם כן רק החזרה אסורה אבל השהיה מותרת.

א. לפי חנניה - רק אם המאכל הגיע לדרגת⁷ בישול של מאכל בן דרוסאי⁸.

ב. לפי חכמים – כשהתבשיל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו.

ג. לפי חנניה וחכמים – כאשר יש חתיכת בשר חי בתבשיל.

⁵עיין רש"י ד"ה עד שיגרוף

⁶יש מחלוקת לאיזה איסור תורה חששו. רש"י בשבת ל"ד ע"ב ד"ה גזירה (בתחילת העמוד) כותב שחוששים למי שבא לבשל הקדרה, ואילו הרמב"ם כותב (פרק ד' הלכה ג') שיהיו בו ניצוצות של אש ונמצא מבעיר.

⁷ראה משנה ברורה ס"ק ל"ה שמבאר מחלוקת רש"י והרמב"ם בדרגת הבשול.

⁸שם של גנב אלים שהיה מבשל כך את בישולו. פחות מדרגה זו אסורה אף לחנניה.

מה פירוש המונחים הנ"ל?

מצטמק ורע לו - סוג אוכל המבושל כל צרכו, שבשול נוסף רק מגרע ומקלקל אותו. אין חשש חיתוי בגחלים, מאחר והאוכל רק ירד באיכותו.

מצטמק ויפה לו - סוג אוכל המבושל כל צרכו שבשול נוסף משבח ומשפר אותו. לגביו חששו אמוראים בשיטת חכמים שיבוא לחתות בגחלים כדי לשפר את איכות המאכל.

מאכל בן דרוסאי - דרגה חלקית של בישול. לפי חנניה, דרגה זו מספקת להסיר את חשש החיתוי בגחלים, מאחר והאוכל יכול להאכל בדוחק.

בשר חי בתבשיל

הזכרנו לעיל (ג.) שכשיש בשר חי בתבשיל השהיה מותרת. הסיבה היא שמאחר וזמן בישול הבשר הוא ממושך, ואין אדם חושב לאכול אותו בערב, ולגבי סעודת היום יש די והותר זמן לבישול הבשר ללא סיוע, אין מצב שצריך יותר לחשוש לחיתוי הגחלים. מקור דין זה בגמרא דף י"ח ע"ב.⁹

על איזה מאכל חי מדובר?

לפי הרמב"ם - אפילו ירק חי.

לפי הבית יוסף¹⁰ - בשר חי בלבד.

הבית יוסף טוען שמאחר והיתר השהיה תלוי באורך זמן הבישול, רק בשר חי הוא הדורש זמן ממושך.

סברת הרמב"ם היא שהכנסת דבר לא מבושל לתבשיל היא הסחת הדעת בפועל מהתבשיל, ועל ידי פעולה זו יזכור להמנע מלחתות בגחלים.

המגן אברהם ס"ק ד' והמשנה ברורה ס"ק ט' מכריעים כדעת הבית יוסף, שרק בשר חי מתיר את השהיה.

⁹ בשורה ה-17 של הגמרא: "והשתא..."

¹⁰ ד"ה ואם נתן.

סיכום

השהיה מותרת בכירה שיש בה גחלים בתנאים הבאים:

חנניה - אם המאכל מבושל כמאכל בן דרוסאי, או אם יש בשר חי בתבשיל.

חכמים - אם המאכל מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו או אם יש בשר חי בתבשיל.

אם התבשיל לא מתאים להיתרים הנ"ל, הכירה חייבת להיות גרופה או קטומה, וזה נושא השעור השני.